

Sygn. akt IV KK 741/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 1 września 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tomasz Artymiuk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Jerzy Grubba

SSN Barbara Skoczowska

Protokolant Małgorzata Gierczak

w sprawie **P. C.**

skazanego z art. 207 § 1 k.k. i in.,

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na posiedzeniu

w dniu 1 września 2020 r.,

kasacji, wniesionej przez obrońcę skazanego

od wyroku Sądu Okręgowego w K.

z dnia 6 sierpnia 2019 r., sygn. akt VII Ka (...),

zmieniającego wyrok Sądu Rejonowego w D.

z dnia 21 września 2018 r., sygn. akt II K (...),

1. uchyla zakazony wyrok oraz zmieniony nim wyrok Sądu Rejonowego w D. i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji;

2. zasądza od Skarbu Państwa na rzecz adw. M. W. – Kancelaria Adwokacka w K. kwotę 442,80 zł (czterysta czterdzieści dwa złote osiemdziesiąt groszy), w tym 23% VAT,

**tytułem sporządzenia i wniesienia kasacji przez obrońcę z urzędu
kasacji w sprawie P. C. .**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 21 września 2018 r., sygn. akt II K (...), Sąd Rejonowy w D. uznał oskarżonego P. C. za winnego popełnienia czynów:

- z art. 190 § 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k. za co wymierzył mu karę 6 miesięcy pozbawienia wolności (pkt 1 wyroku),
- z art. 207 § 1 k.k. w zw. z art. 207 § 1 i 3 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k. za co wymierzył mu karę 2 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności (pkt 2 wyroku),
- z art. 157 § 2 k.k. za co wymierzył mu karę 8 miesięcy pozbawienia wolności pkt 3 wyroku),
- z art. 193 k.k. za co wymierzył mu karę 3 miesięcy pozbawienia wolności (pkt 4 wyroku),
- z art. 190 § 1 k.k. za co wymierzył mu karę 4 miesięcy pozbawienia wolności (pkt 5 wyroku).

Jednocześnie oskarżony został uniewinniony od popełnienia czynu opisanego w pkt III aktu oskarżenia, a stanowiącego występki z art. 200 § 1 k.k. (pkt 6 wyroku).

Sąd *meriti* połączył kary jednostkowe orzeczone w pkt 1, 2, 3, 4 i 5 wyroku i wymierzył P. C. karę łączną 3 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności (pkt 7 wyroku) zaliczając na poczet tej kary okres tymczasowego aresztowania (pkt 8 wyroku). W wyroku rozstrzygnięto również o kosztach zastępstwa procesowego dla pełnomocnika małoletnich pokrzywdzonych (pkt 9) oraz o kosztach postępowania (pkt 10).

Orzeczenie Sądu pierwszej instancji zaskarżyli prokurator, oskarżony i jego obrońca.

Po rozpoznaniu apelacji Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 6 sierpnia 2019 r., sygn. akt VII Ka (...):

1. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że:
 1. w pkt 1 zaskarżonego wyroku:
 - opis czynu przypisanego oskarżonemu uzupełnił o stwierdzenie, „że oskarżony działał w krótkich odstępach czasu w wykonaniu z góry powziętego zamiaru”,
 - z kwalifikacji prawnej tego czynu wyeliminował przepis art. 64 § 1 k.k.,
 - obniżył wymiar kary orzeczonej wobec oskarżonego do 4 miesięcy pozbawienia wolności,
 2. w pkt 2 wyroku:
 - z opisu czynu przypisanego oskarżonemu wyeliminował stwierdzenie, „że następstwem czego było targnięcie się przez W. M. w dniu 11 marca 2017 r. na własne życie”,
 - jako podstawę prawną skazania przyjął przepis art. 207 § 1 k.k., a z podstawy prawnej skazania tego czynu wyeliminował przepis art. 207 § 3 k.k. oraz art. 64 § 1 k.k.,
 - jako podstawę prawną wymiaru kary przyjął przepis art. 207 § 1 k.k. eliminując z tej podstawy przepis art. 11 § 3 k.k. i obniżając wymiar orzeczonej wobec oskarżonego kary do roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności,
 3. uchylił orzeczenia zawarte w pkt 7 i 8,
 4. połączył orzeczone wobec oskarżonego kary pozbawienia wolności i orzekł karę łączną 2 lat i 3 miesięcy pozbawienia wolności,
 5. zaliczył na nowo na poczet kary łącznej pozbawienia wolności okres rzeczywistego pozbawienia wolności;

6. w pozostałym zakresie zaskarżony wyrok utrzymał w mocy.

Kasację od wyroku Sądu odwoławczego sporządził i wniósł ustanowiony na tym etapie postępowania przez Sąd Okręgowy w K. obrońca z urzędu. W kasacji skarżący zarzucił „rażące naruszenie prawa procesowego mające istotny wpływ na treść orzeczenia:

1. art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k. w zw. z art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k. polegające na ich bezzasadnym niezastosowaniu, co skutkowało brakiem uchylenia pkt 1 wyroku Sądu Rejonowego w D. z dnia 21 września 2018 r. wydanego w sprawie o sygn. akt II K (...) i brakiem umorzenia postępowania w zakresie czynu objętego wskazaną częścią wyroku Sądu I instancji, choć w stosunku do przedmiotowego czynu w sprawie zachodził brak skargi uprawnionego oskarżyciela,
2. art. 440 k.p.k. poprzez utrzymanie w mocy wyroku Sądu Rejonowego w D. z dnia 21 września 2018 r. wydanego w sprawie o sygn. akt II K (...) w zakresie jego pkt 3, 4 oraz 5, choć utrzymanie przedmiotowego wyroku we wskazanym zakresie w mocy było rażąco niesprawiedliwe z uwagi na oczywistą obrazę przepisów prawa materialnego, a to art. 12 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 1 i § 2 k.k.”.

W oparciu o te zarzuty wniósł o:

1. uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 6 sierpnia 2019 r., sygn. akt VII Ka (...) w zakresie jego pkt 1 a) oraz wyroku Sądu Rejonowego w D. z dnia 21 września 2018 r. sygn. akt II K (...) i umorzenie postępowania co do czynu objętego tą częścią wyroku na zasadzie art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k.,
2. uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 6 sierpnia 2019 r., sygn. akt VII Ka (...) w zakresie jego pkt 1 d), 1 e) oraz 2 i przekazanie sprawy w tej części do ponownego rozpoznania Sądowi II instancji,

3. zasądzenie od Skarbu Państwa na rzecz adw. M. W. kosztów obrony skazanego świadczonej z urzędu, które nie zostały opłacone w całości ani w części.

W pisemnej odpowiedzi na kasację prokurator Prokuratury Rejonowej w D. G. wniósł o jej oddalenie jako oczywiście bezzasadnej.

Sąd Najwyższy zważył co następuje.

Zgodnie z treścią art. 439 § 1 k.p.k. niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów oraz wpływu uchybienia na treść orzeczenia sąd odwoławczy (odpowiednio sąd kasacyjny – art. 518 k.p.k.) na posiedzeniu uchyla zaskarżone orzeczenie, jeżeli ujawniła się jedna z tak zwanych bezwzględnych przyczyn odwoławczych, o których mowa w pkt 1-11 tego przepisu.

Taka okoliczność została przez Sąd Najwyższy stwierdzona w toku niniejszego postępowania zainicjowanego kasacją wniesioną przez obrońcę skazanego wyznaczonego P. C. z urzędu w postępowaniu okołokasacyjnym, przy czym nie było to podnoszone w kasacji uchybienie skutkujące koniecznością orzeczenia kasacyjnego na podstawie wskazanego w pkt 1 kasacji art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k. w zw. z art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k.

Przed przystąpieniem do dalszej części rozważań dotyczących tej konkretnej sprawy poczynić należy jedno zauważenie o charakterze ogólnym, a dotyczącym zakresu tzw. obrony obligatoryjnej określonej w art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k. Przepis ten przewiduje taką obronę w wypadku wystąpienia przesłanek wskazanych w art. 79 § 1 i 2 k.p.k. oraz w art. 80 k.p.k. Z punktu widzenia postępowania poddanego niniejszej kontroli kasacyjnej znaczenia ma regulacja zawarta w art. 79 § 1 pkt 3 i 4 k.p.k., zgodnie z którą oskarżony musi mieć obrońcę, jeżeli zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem nie była w czasie popełnienia czynu wyłączona lub w znacznym stopniu ograniczona (art. 79 § 1 pkt 3 k.p.k.), albo zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan jego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu

lub prowadzeniu obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny (art. 79 § 1 pkt 4 k.p.k.).

W stanie prawnym obowiązującym do dnia 30 czerwca 2015 r. wydanie przez biegłych lekarzy psychiatrów opinii, w której stwierdzili brak wątpliwości co do poczytalności oskarżonego w czasie popełnienia zarzucanego mu czynu, a jednocześnie zdiagnozowali jego stan zdrowia psychicznego jako pozwalający mu na prowadzenie obrony w sposób samodzielny i rozsądny, skutkowało automatycznym ustaniem obrony obligatoryjnej (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 października 2007 r., III KK 120/07; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2009 r., IV KK 337/08; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2010 r., I KZP 6/10, OSNKW 2010, z. 8, poz. 65; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2013 r., IV KO 29/13), co m.in. wynikało z ówczesnego brzmienia art. 79 § 4 k.p.k. („Jeżeli w toku postępowania biegli lekarze psychiatrzy stwierdzą, że poczytalność oskarżonego zarówno w chwili popełnienia zarzucanego mu czynu, jak i w czasie postępowania nie budzi wątpliwości, udział obrońcy w dalszym postępowaniu nie jest obowiązkowy. Prezes sądu, a na rozprawie sąd, może wówczas cofnąć wyznaczenie obrońcy”).

Stan prawny uległ wszelako zmianie z dniem 1 lipca 2015 r. [art. 1 pkt 22 ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2013, poz. 1247)]. Z tym dniem (art. 56 powołanej ustawy) art. 79 § 4 k.p.k. otrzymał brzmienie: „Uznając za uzasadnioną opinię biegłych lekarzy psychiatrów, że czyn oskarżonego nie został popełniony w warunkach wyłączenia lub znacznego ograniczenia zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem i że stan zdrowia psychicznego oskarżonego pozwala na udział w postępowaniu i prowadzenie obrony w sposób samodzielny i rozsądny, sąd orzeka, że udział obrońcy nie jest obowiązkowy. Prezes sądu albo sąd zwalnia wówczas obrońcę z jego obowiązków, chyba że zachodzą inne okoliczności przemawiające za tym, aby oskarżony miał obrońcę wyznaczonego z urzędu”. Taka regulacja przeniosła moment ustania obrony obligatoryjnej z samej treści opinii sądowo-psychiatrycznej na datę wydania tego rodzaju decyzji procesowej przez sąd („sąd orzeka”). Tak

więc, w obecnym stanie prawnym, który w odniesieniu do treści art. 79 § 4 k.p.k. od dnia 1 lipca 2015 r. nie uległ dotąd zmianie, o istnieniu lub braku obligatoryjności obrony oskarżonego nie przesądza sama opinia biegłych opiniujących stan psychiczny oskarżonego, ale postanowienie sądu wydane po złożeniu tej opinii do akt sprawy i uznaniu (właśnie przez ten sąd), że opinia wydana przez biegłych jest uzasadniona. Tego rodzaju pogląd prawny jest konsekwentnie prezentowany w najnowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. wyroki: z dnia 16 stycznia 2018 r., V KK 450/17, OSNKW 2018, z. 4, poz. 33; z dnia 5 grudnia 2018 r., V KK 506/17; z dnia 8 stycznia 2019 r., III KK 662/18; z dnia 11 kwietnia 2019 r., V KK 160/18; z dnia 12 czerwca 2019 r., V KK 121/18; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 stycznia 2020 r., V KS 1/20, OSNK 2020, z. 4, poz. 14), a orzekający w niniejszej sprawie skład nie znajduje podstaw tak faktycznych jak i prawnych, aby od takiego wyniku wykładni art. 79 § 4 k.p.k. odstępować, gdyż za taką interpretacją przemawia bez wątpienia kontekst językowy oraz zestawienie treści przepisu art. 79 § 4 k.p.k. sprzed i po dniu 1 lipca 2015 r.

Przekładając powyższe na grunt niniejszej sprawy zauważyć należy, że w toku postępowania przygotowawczego, dostrzegając wątpliwości co do stanu zdrowia psychicznego P. C., dopuszczono dowód z opinii biegłych lekarzy psychiatrów m.in. na okoliczności wskazane w art. 79 § 1 pkt 3 i 4 k.p.k. (k.260-261). Skutkowało to wyznaczeniem podejrzanemu obrońcy z urzędu na podstawie art. 79 § 1 k.p.k. (zarządzenie Prezesa Sądu Rejonowego w D. – k. 273). W wydanej w dniu 10 lipca 2017 r. opinii biegli lekarze psychiatrzy po przeprowadzeniu badania ambulatoryjnego nie stwierdzili u badanego zaburzeń psychicznych ani upośledzenia umysłowego, rozpoznali natomiast osobowość nieprawidłową oraz zespół uzależnienia od alkoholu i amfetaminy. Orzekli, że *in tempore criminis* P. C. nie znajdował się w żadnym takim stanie zaburzeń sprawności funkcji psychicznych, które w myśl art. 31 § 1 lub 2 k.k., ograniczały w stopniu znacznym lub znosiły jego zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem. Zdaniem biegłych badany może brać udział w postępowaniu oraz prowadzić obronę w sposób rozsądny i samodzielny (k. 294-296).

W sprawie P. C. wpłynęły dwa akty oskarżenia jeden w dniu 14 lipca 2017 r., drugi w dniu 20 grudnia 2017 r., które postanowieniem Sądu Rejonowego w D. z dnia 28 grudnia 2017 r. zostały połączone do wspólnego rozpoznania (k. 128 akt II K (...)) i dalej prowadzone pod sygn. II K (...).

Na pierwszy termin rozprawy w dniu 15 stycznia 2018 r., po połączeniu spraw, stawiał się wezwany obrońca z urzędu adw. A. K.. Po ustanowieniu przez oskarżonego obrońcy z wyboru w osobie adw. Ł. H. (k. 450), prowadzący sprawę sędzia zarządzeniem z dnia 2 lutego 2018 r., na mocy art. 78 § 1 k.p.k. (a nie art. 79 § 1 k.p.k.), zwolnił adw. A. K. z obowiązków obrońcy z urzędu (k. 454) zarządzając jednocześnie pilne zawiadomienie o terminie kolejnej rozprawy obrońcę z wyboru. Nie zostało wówczas ani też w toku dalszego postępowania wydane postanowienie sądu o ustaniu obrony obligatoryjnej po myśli art. 79 § 4 k.p.k. Obrońca z wyboru brał udział we wszystkich rozprawach do dnia 26 lipca 2018 r., tj. do dnia, gdy oskarżony wypowiedział mu pełnomocnictwo. Na rozprawie w dniu 24 sierpnia 2018 r. oskarżony oświadczył, że dotychczasowy obrońca z wyboru jest do innej sprawy (k. 856). W efekcie na rozprawach w dniu 14 września 2018 r. (k. 906-910) oraz w dniu 21 września 2018 r. (k. 933-941) P. C. występował bez obrońcy, którego – jak to zadeklarował podczas tej ostatniej czynności procesowej – wyznaczy na późniejszym etapie do apelacji, kasacji, „bo ten pierwszy (jak należy rozumieć obrońca z urzędu – uwaga SN), którego mi wyznaczyliście to dzięki niemu siedzę” (k. 933).

Obrońca z wyboru został przez oskarżonego rzeczywiście ustanowiony w dniu 30 października 2018 r. (k. 1092) składając na rzecz P. C. apelację, która, jak to już zauważono wyżej została rozpoznana łącznie ze zwykłymi środkami odwoławczymi złożonymi przez samego oskarżonego i oskarżyciela publicznego.

Godzi się zauważyć również i to, chociaż nie ma to już znaczenia w kontekście omówionych wyżej zaszłości, że na etapie postępowania apelacyjnego Sąd Okręgowy w K. postanowieniem z dnia 22 stycznia 2019 r. dopuścił dowód z opinii dwóch biegłych lekarzy psychiatrów na okoliczność ustalenia stanu poczytalności oskarżonego w dacie popełnienia przez niego przestępstw opisanych

w pkt IV, V i VI zaskarżonego wyroku (jego komparycji) albowiem oskarżony był w przedmiotowej sprawie badany psychiatrycznie w stosunku do czynów opisanych w pkt I, II i III wyroku (również jego komparycji), zachodzi zatem również wątpliwości co do jego poczytalności w dacie czynów opisanych w pkt IV, V i VI (k. 1224). W wydanej w dniu 15 marca 2019 r. opinii biegli lekarze psychiatrzy zaopiniowali jak w przypadku wcześniejszej opinii również co do czynów z pkt 3, 4, i 5 zaskarżonego wyroku Sądu Rejonowego (k. 1385-1386 *verte*).

Nie zmienia to postaci rzeczy, że również na tym etapie postępowania nie zostało wydane postanowienie po myśli art. 79 § 4 k.p.k.

Nie ma przy tym znaczenia, że oskarżony sam zrezygnował z udziału obrońcy z wyboru w toku postępowania przed sądem *a quo* i nie wnosił o wyznaczenie mu obrońcy z urzędu, bowiem do chwili, gdy sąd nie orzeknie w oparciu o powołany wyżej przepis – uznając opinię biegłych lekarzy psychiatrów za uzasadnioną – że udział obrońcy nie jest obowiązkowy, trwa stan obrony obligatoryjnej (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2017 r., III KK 207/16).

Reasumując, w toku przedmiotowego postępowania na żadnym jego etapie nie uznano udziału obrońcy za nieobowiązkowy, a tym samym oczywistym jest, że na dwóch ostatnich terminach rozprawy przed Sądem pierwszej instancji procedowano pod nieobecność obrońcy, którego udział – stosownie do treści art. 79 § 3 k.p.k. – był obowiązkowy, a to wobec nie wydania orzeczenia w oparciu o przepis art. 79 § 4 k.p.k.

W tym stanie rzeczy, stosownie do treści art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k., zaskarżony wyrok oraz zmieniony nim wyrok Sądu Rejonowego w D. (to bowiem na tym etapie wystąpiła bezwzględna przyczyna odwoławcza) musiały ulec uchyleniu i to – jak zauważono na wstępie – niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych w kasacji zarzutów oraz wpływu uchybienia na treść zaskarżonych orzeczeń. Oczywiste jest też, że uchylenie to nastąpiło – z uwagi na kierunek kasacji – na korzyść skazanego P. C. (art. 439 § 2 k.p.k.).

W związku z powyższym konieczne jest ponowienie w niniejszej sprawie postępowania pierwszoinstancyjnego w pełnym zakresie. Z uwagi na wiążący sąd *meriti* pośredni zakaz *reformationis in peius* (art. 443 k.p.k.) Sąd ten uwzględni przy orzekaniu treść rozstrzygnięcia reformatoryjnego Sądu drugiej instancji.

Sąd Najwyższy rozstrzygnął również o kosztach obrony z urzędu, bowiem wyznaczony w postępowaniu okołokasacyjnym do tej czynności obrońca sporządził i wniósł kasację w imieniu skazanego. W orzekając w tym przedmiocie kierowano się treścią § 2 pkt 1, § 4 ust. 1 oraz § 17 ust. 3 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (t.j.: Dz. U. z 2019 r., poz. 18) oraz przepisem § 4 ust. 3 powołanego rozporządzenia, zgodnie z którym należna od Skarbu Państwa w takim wypadku opłata podlega podwyższeniu o stawkę podatku od towarów i usług.